

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти Харківської облдержадміністрації
Харківське територіальне відділення МАН України
Відділення: літературознавство,
фольклористика та мистецтвознавство
Секція: літературна творчість

ЧЕРВОНА КНИГА ПОЧУТТІВ

Роботу виконала:

Ажніна Лілія Олександрівна,

учениця 11 класу

Миколаївської загальноосвітньої школи

I-III ступенів Зачепилівської районної ради

Харківської області; вихованка гуртка

«Літературне краєзнавство» Зачепилівського

Будинку дитячої та юнацької творчості

Науковий керівник:

Чуб Тамара Миколаївна, учитель

української мови та літератури

Миколаївської загальноосвітньої школи

I-III ступенів Зачепилівської районної ради

Харківської області, учитель вищої категорії,

учитель-методист, керівник гуртка

«Літературне краєзнавство»

Харків - 2017

ЧЕРВОНА КНИГА ПОЧУТТІВ

Ажніна Лілія Олександрівна, 11 клас, Миколаївська загальноосвітня школа I-III ступенів Зачепилівської районної ради Харківської області;

Чуб Тамара Миколаївна, учитель української мови та літератури Миколаївської загальноосвітньої школи I-III ступенів, учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист

Людина – цілий Космос, де головна енергія – емоції, почуття, бажання, прагнення. І важливо, якої вони якості: це – енергія любові, добра на благо всіх, а чи лише заради кар’єри та власного добробуту. Про все це думаю невідступно останні роки, про це намагаюсь писати. Тому свою роботу і назвала «Червона книга почуттів». Адже не часто побачиш нині щирі чесність, любов, співчуття... Це настільки рідкісні почуття, що люди мають занести їх до Червоної книги і берегти, передаючи у спадок близьким, рідним, аби й зовсім не втратити.

Я пережила нелегкий період у своєму житті, але все ж таки мені вдалося побороти сум і відчай. Звісно, мені дуже допомогла підтримка однолітків. Йдучи стежиною нового життя, я помічаю, як багато ще в ньому розбрату, непорозуміння, печалі. І винні в цьому самі люди. Чому так відбувається, мало хто може пояснити. Але я впевнена, що цьому можна покласти край. До роботи увійшли твори, написані протягом останнього року. Пишу про те, що хвилює і болить. Болить так, що несила стримати той біль, рветься він зовні, вихлюпується в прозових рядках, роздумах. В них – спроба зрозуміти, що ж не вистачає нам для гідного життя, для розуміння інших людей і поваги до них, прийняття себе як продовження роду, як частини історії країни, в якій живемо.

Рано чи пізно люди опам’ятаються. Перепросять один одного – і зміняться назавжди. Можливо, це дитячі думки, але я вірю в це. Може, не сьогодні, не завтра, не післязавтра, але цей день настане. Адже у Бога ніколи нічого даремного не буває. Цей період життя треба сприймати як урок. А засвоївши урок, можна відродити і природу взагалі, і природу почуттів: гідність, взаєморозуміння, повагу один до одного, щирість. Варто цього тільки захотіти. Всім нам.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ОСНОВНА ЧАСТИНА	
Тато приїхав.....	6
Небесна птиця.....	11
Розповідач.....	16
Бозя.....	27
ВИСНОВКИ.....	30

ВСТУП

Велике щастя – народитися. Немає значення, де, у якому часі, в якій родині... Головне – що ми розпочали свій шлях, і яким він буде, залежить і від нас. З першого дитячого плачу починається довгий шлях долі. Хто зна, що нас може спіткати на цій дорозі, та ми ніколи не зіб'ємось зі шляху, якщо будемо йти за вогником. Вогник-рятівник – це наша мрія. І як би важко не було рухатися за вогником мрії, головне, в цьому я впевнена, не втратити людської гідності, не заступати за ту межу, за котрою закінчується людське і стає тваринним чи бездуховним, як механізм, що долає визначену траєкторію заради кар'єри та власного успіху. І це непросто, але доведено безліччю попередниками-особистостями, що можливо. В пам'яті людській, наприклад, назавжди лишаться імена таких письменників: Тарас Шевченко, Леся Українка, Василь Стус, Григор Тютюнник... Адже вони були завжди, за всіляких умов і перешкод – Людьми, що не поступились своєю гідністю і не втратили краси почуттів та благородства.

Людина – це ж цілий Космос, де головна енергія – емоції, почуття, бажання, прагнення. І важливо, якої вони якості: це – енергія любові, добра на благо всіх, а чи лише заради кар'єри та власного добробуту. Про все це думаю невідступно останні роки, про це намагаюсь писати. Тому свою роботу і назвала «Червона книга почуттів». Адже не часто побачиш нині щирі чесність, любов, співчуття... Це настільки рідкісні почуття, що люди мають занести їх до Червоної книги і берегти, передаючи у спадок близьким, рідним.

До роботи увійшли твори, написані протягом останнього року. Пишу про те, що хвилює і болить. Болить так, що несила стримати той біль, рветься він зовні, вихлюпується в прозових рядках, роздумах. В них – спроба зрозуміти, що ж не вистачає нам для гідного життя, для розуміння інших людей і поваги до них, прийняття себе як продовження роду, як частини історії країни, в якій живемо.

Хочеться, щоб люди зрозуміли: моральні цінності і щирі почуття – це великий скарб, який треба берегти. Вірю, що люди об'єднаються в спільному бажанні змінити своє життя, навколишній світ, самих себе на краще – і наше життя зміниться!

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Тато приїхав

Тато приїхав! І спокійний, розмірений ритм життя затишного подвір'я на узліссі соснового бору змінився: метушиться бабуся Олена, готуючи смаколики для дорогого зятя; мій рішучий, завжди готовий покерувати дідусь із зрадливо поблискующими очима міцно обіймає гостя; ніби аж помолодшала моя мама, навіть пес, переповнений почуттями, вистрибує довкола нас. А я ... я, ніби маленька, заплющила очі, захопилась за рукав татової куртки і боюсь його відпустити: а раптом він зникне, раптом знову опиниться там, у Донецьку, за сотні кілометрів від нас? А раптом і сьогодні найбільшим щастям для мене буде – почути його голос у телефонній трубці: «Как вы там, мои родные?» Розплющую очі: ні, це не сон, тато тут, поряд із нами. І коли заплакана радісна бабуся покликала нас до хати, я йшла з татом, міцно тримаючи його руку (побачили б мене хлопці-однокласники, почали б підсміюватися: дівка, а з татком за ручку!). Йшла і думала: за цей час, що ми з мамою живемо в дідуся і бабусі на Харківщині, тато приїжджає вчетверте, а я все не можу повірити в щастя зустрічі...

І коли нарешті минула ейфорія від радісного збудження, коли, повечерявши, всі слухали розповідь тата, я, зручно вмовившись у кріслі, не випускаючи рідних із поля зору, слухала їх розмову і мимоволі спогадами летіла туди, у той далекий травневий день 2014 року...

На пероні Донецького залізничного вокзалу товпилися сотні людей. Світило яскраве сонечко, бігали невгамовні дітлахи. Не до моря, не у відпустку їхали ці люди, а тікали подалі від пекла. За містом чулися вибухи, вулицями ходили озброєні військові. Налякані, від'їжджали і ми з мамою, прощаючись, може, назавжди з містом шахтарів і науковців, містом маминої юності і мого дитинства. Тато заспокоював нас, говорив, що скоро, через кілька днів, усе

стихне і він приїде за нами. А в бабусі й дідуся ми відпочинемо, подихаємо цілющим повітрям соснового лісу. З того часу минуло 2 роки...

- *У блокпостов люди стоять по 10-11 часов, в открытом поле, без удобств, ожидая разрешения проехать. А этот униженный осмотр вещей, будто везешь оружие. Да и смотрят на тебе не очень дружелюбно - ты ведь оттуда едешь...* - доноситься татове, а я занурююсь у думки.

Де взялася ця війна? Хто і коли провів межу між Сходом і Заходом, поділивши людей на бандерівців і сепаратистів? На це питання не можуть відповісти навіть відомі політики й поважні науковці. А найстрашніше, що навіть вони не знають, коли скінчиться ця війна, від якої страждають мирні люди: ті, хто покинув рідні домівки, і ті, хто живе в умовах постійної загрози життю; ті, чиї рідні на передовій, і ті, хто їх уже втратив. За що це нам? За чії помилки я розплачуюсь втраченим дитинством? Інколи мені здається, що ці питання звучать над усією країною від Карпатських гір до териконів Донбасу, від мальовничого Полісся до берегів Чорного моря, від багатющого Криму до золотоверхих бань Києва.

- *После того обстрела окно Лилиной спальни я забил фанерой. Знаешь, страшно входит туда: мягкие игрушки, книги, говорящая кукла – обычная комната ребенка. А вижу дочь – и не верится, что прошло всего два года. Она – взрослая, серьезная девушка со своими взглядами. Так быстро повзрослела...*
- *Это война, Саша, сделала ее такой.*

Країна потопає в жорстокості, злі, байдужості. І це зайшло так далеко, що змінити наше життя здається неможливим. Тому й звучить дедалі частіше скептичне: «А що ми можемо? Так було, так є, так буде завжди...» Дійсно, це нелегко, але можливо. Просто слід кожному почати з себе, з тих, хто поруч, прагнути змінитися. Багато говоримо про любов, розуміння, турботу, повагу, хочемо бачити їх у своєму житті. А чи робимо самі щось, щоб були це не просто слова, а справи, почуття, невід'ємна частина нашого існування? І починати слід не «з понеділка», не завтра, а негайно, зараз. Змінити себе, своє

ставлення до людей, до світу, творити добро – і світ зміниться. Це що, красиві слова? Та ні, ніхто не закликає брати до рук зброю, ставати на барикади, йти на фронт чи перетворюватися на матір Терезу, хоча це теж приклади прагнення змінити життя людей на краще.

Я вважаю, все залежить від самої людини – хоче вона цих змін чи ні. В нашому житті головне – жити за принципом «Якщо не я, то хто?» і бути не байдужим спостерігачем, а активним учасником всіх подій. Так що, все-таки повертаємось до барикад, фронту та милосердя? Аж ніяк. Починаємо з малого: допомагаємо стареньким, робимо життя малечі цікавим і безпечним, оберігаємо природу, поспішаємо підтримати у тяжку хвилину товариша. І, вірю, якщо кожен з нас (повторюю, кожен!) буде здійснювати ці, такі звичайні, справи не від випадку до випадку, задля «галочки», а щиро, щодня – світ подобрішає і обов'язково зміниться. Недавно я прочитала слова В.Сухомлинського: «Приймати близько до серця радості і жаль до Батьківщини здатний лише той, хто не може пройти байдуже повз радощі й жалі окремої людини.» Подумалось: як мудро й точно сказано! Бо справжній патріотизм – це не кричущі гасла, не красиві слова і не обов'язково зброя в руках – це щоденна сумлінна праця і навчання, це намагання зробити кращим навколишній світ, у якому живеш: будинок, село, вулицю, школу, це прагнення дарувати людям щирість і доброту, розуміння і ласку.

– Донецк оживает, понемногу отстраивается, вот только не получается сделать вид, что ничего не произошло. Кое-что не так просто вновь построить. А как быть с людьми, которых нет в живых? С разрушенными домами и семьями? Когда же мы будем вместе? Это будет для меня самым большим счастьем.

Я теж хочу бути щасливою, тату. І для мене найбільше щастя – жити на рідній землі, яка не здригається од вибухів, вчитися, здобувати знання, щоб зробити наш край ще прекраснішим; бути впевненою у завтрашньому дні, бачити своїх рідних живими і здоровими. Тому я хочу, щоб телевізійні новини не рясніли переліком втрат по обидві сторони фронту, щоб не чорніли хустки в

жіночих косах, щоб не проводжали в останню путь синів-воїнів, щоб мій рідний Донецьк був українським, щоб об'єдналася знову наша сім'я.

– Не знаю, Оля, змогли бы вы носить теперь там свои любимые вышиванки, - чую я татів голос і замислююся знову.

Так, там, в російськомовному Донецьку, як і в Черкасах та Ужгороді, в Одесі та Запоріжжі, я та мої однолітки наспівували пісні Кузьми і Вакарчука, одягали вишиванки та жовто-блакитні браслети на зап'ясті, читали «Кобзар» і носили стрічки кольорів державного прапора на портфелях. Але тільки тепер я зрозуміла, як люблю свою Україну, мою багатостраждальну, горду, нескорену Україну з її трагічною історією – історією боротьби і звитяги, мужності і героїзму. Я не соромлюся показувати свої погляди і переконання, саме тому захопилася літературною творчістю. І якби знала, що мене почують всі українці, звернулася б до них зі словами: «Єднаймося, щоб ворог не смів навіть мріяти здолати нашу мирну, квітучу країну, щоб мала вона і волю, і долю, і шлях в майбуття!»

Адже, що б там не говорили (так, безробіття, жорстокість, злочинність, хвороби, вплив зарубіжних культур на нашу свідомість), та все ж події останніх років стали лакмусовим папірцем. Українцям набридло терпіти беззаконня, бездіяльність влади, набридло бути маріонетками в руках розумних, хитрих, егоїстичних ляльководів. Помаранчева революція, Революція на граніті, Майдан, АТО, волонтерство – це свідчення того, що наш народ змінився і вже ніколи не буде таким, як раніше. Хтось жертвує матеріальними коштами, власним часом, здоров'ям, допомагаючи бійцям і мирному населенню; хтось віддає життя за посмішки дітей, за спокій матерів, за мирну Україну, в якій не страшно жити і народжувати дітей; хтось став цінувати прості людські радощі, бо в порівнянні з подіями на Сході власні проблеми здаються незначними в атмосфері загальної біди.

Доки ж будемо ховатися за спинами воїнів, що ризикують своїм життям на передовій?! Доки вдаватимемо, що все добре, коли в країні війна? Доки сподіватимемося, що наш дім біда обмине?! Прийшов час заступитися за рідну

Україну, зробити все заради її процвітання. Тільки коли кожен з нас зрозуміє цю просту істину і на ділі стане патріотом, тільки тоді наш народ зможе подолати перешкоди і негаразди, показати всю велич і красу Батьківщини.

Ми, одесити і харків'яни, львів'яни й полтавці, донеччани і кияни – різні за поглядами, уподобаннями, та єдині в бажанні жити у мирному, квітучому, затишному світі. А для цього слід гуртуватися, бо тільки разом ми зможемо подолати всі перепони на шляху до миру та спокою.

... Непомітно я заснула, заколисана тихими голосами мами і тата, що все не могли наговоритися. І снівся мені мир: біля хати росте кущ бузку, безтурботно по бабусиному подвір'ю дибуляє босими ноженятами мій двоюрідний братик Олежка, з відчиненого вікна пахне пирогами. За столом збирається вся родина, у полі зріє налитий колос, а в небі сміється сонце...

Небесна птиця

Одного вечора Роман сидів біля вікна і, як завжди, думав про своє життя, що здавалося йому нікчемним, як зів'яла троянда у саду. Порожнеча заповонила його серце, пройняла кожен куточок душі. Що воно таке? Він і сам ледве розумів це. Думки були сплутані, якісь сирі, важкі, не хотілося думати. «Може, піти поспати?» – але й спати не хотілося. Всі знають те відчуття, коли душа, мов вода у каструлі, повільно закипає, і подітися від цього нікуди, навіть сон не допоможе. «Може, подзвонити Олегу?» – думав він. Рука вже потягнулася до телефону – і мов струм вдарив його зсередини. Ні, він не може цього зробити. Все життя він був один, всі від нього одвернулися, та тільки не Олег, тільки не друг дитинства. Але тепер найліпший товариш не хоче чути, бачити, мати з ним хоч щось спільне. А чому? Все просто – нерозділений погляд на дрібниці життя. Та яка вже різниця? Роману соромно за себе, за те, що не поважав погляди товариша. А хто йому винен? «І без нього обійдуся. Нехай думає, як хоче. Мені байдуже», – знервовано врешті-решт здійнялася у його голові запізніла думка. Сором зник, як і не було. «Тиха, тепла ніч, порожні загадкові алеї... чому б і ні? Чом не прогулятися?» Як би це абсурдно не звучало, але хлопець хотів знайти спокій, можливо, щастя. Але де? У місті, де панує тиша і немає нікого поруч? Можливо, це і є щастя для когось – бути самотнім, але запитайте себе: «З ким можна потім поділитися таким щастям?»

Роман повільно йшов алеєю, повний красень-місяць лагідно сявав, вказуючи шлях. Шкода, що цієї краси більше ніхто не бачить. Хлопцю було шкода, що поруч нікого немає... Він не думав, що під час прогулянки віднайде спокій, але, певно, якась вища сила кинула йому безглузде бажання цієї нічної пригоди. Та що краще: крутитися у ліжку чи хоч трохи розвіятися під нічним небом, під зірками? Певно, лишень ця думка тримала його й не давала повернутися додому.

«Яке прекрасне зоряне небо», – сказав він уголос, наче його хтось чув. До речі, про небо: якийсь дивний вогник спалахнув угорі. «Що це? Зірка падає? Гаразд, а чому б не згадати дитинство?» – знов сказав він і загадав: «Хочу

збагнути, де помилка, де мені віднайти спокій?»

Раптом зірка перестала падати, а плавно й обережно почала опускатися на Романа, наче от-от роздавить його собою. Та чомусь хлопець перестав боятися і розгледів велику прекрасну птицю... Вона була дивовижна, ніжно-біле пір'я виблискувало блідим сяйвом місяця, очі її були розумні, добрі, блакитні, наче чистий кришталь, а на голові була така собі корона з семи чарівних пір'їн, що прикрашали її.

– Ти хто така? – спитав збентежено Роман.

– Я Небесна Птиця, – велично відповіла вона.

– Такого не може бути. Що ти хочеш?

– Залазь на мої крила, я покажу тобі дещо...

– Що покажеш?

Та птиця мовчала, лишень підставила своє крило. Роман заліз, та це було наче проти його волі. Ураз небесна птиця швидко здійнялася ввись. Хлопець подивився униз, де були алея, місто, за ним – широкий степ... «І що воно таке? Невже я сплю?» – думав він, але птиця розвіяла його думки:

– Ти коли-небудь замислювався над тим, скільки людей у світі мають нещасливі долі?

Роман не знав, що йому відповісти, тому промовчав.

– Звісно, ні, бо нікому нема діла до нещастя іншого. Але якщо хоч на хвилину уявити, скільки людей нещасливо проживають своє коротке, позбавлене сенсу життя, то, певно, можна з'їхати з глузду. Жахливо це казати, але таких людей дуже багато, більше, ніж ти можеш собі уявити. Якщо чесно, я не розумію, що гірше: це чи те, що ми не помічаємо цього, робимо вигляд, що хочемо допомогти, але нічого не робимо.

– Розуміння...Яке старосвітське слово, чи не так? У наш час розуміння – це почуття, яке увійшло до Червоної книги, – підтримав розмову хлопець.

– Ти коли-небудь думав, чому діти посміхаються? – спитала птиця.

– О-о-о.. Дитинство.. Звісно, я пам'ятаю ті дні, коли світ був іншим... якимось світлішим, ніж зараз. Звісно, замислювався...вони усміхаються, бо не

звертають уваги на оті складні секрети, які ми кожного дня створюємо заради своєї вигоди щурячої.

– Так... – сумно відповіла птиця

Небесна Птиця трохи спустилася і летіла майже біля землі. Але що це? Що побачив Роман? Якась дивна країна... Невеликі будинки, усюди ростуть квіти, дивовижні дерева, скрізь сміються привітні дорослі та граються діти. «Дивно таке бачити» – подумалося Роману, він запитав:

– Що це за країна?

– Це країна, де люди розуміють життя. Вони не марнують свій час на дрібниці, ці люди розуміють набагато більше, ніж ви...

– І що вони такого розуміють? Що вони такого роблять?

– Вони живуть.

– Живуть? – збентежено спитав хлопець.

– Подивись на них. Що ти бачиш?

– Вони...Щасливі...

– Саме так. Це і є їхнім сенсом життя – просто жити і цінувати кожную хвилину. Тут ніколи не скривдять за колір шкіри чи якісь уподобання, тут усі індивідуальні, нікого не змушують бути схожим на інших, думати, як хтось... Тут все не так, як...

– Як у моєму світі...

– Так...Тут немає грошей, крадіжок, хвороб, війн, ніхто не каже «мое», немає хитрощів, обману, усі тут браття. Люди не діляться на якісь групки, вони об'єднані. Подивись на них...Це найщасливіші створіння у всій Галактиці. Вони дійшли до зірок, хоча їх шлях і пролягав через терни...

– Як це?

– Таких людей, які живуть у твоєму світі, вони учили...учили бути щасливими, але через сліпоту у серці це було дуже важко, і немало поколінь пройшло, щоб цей світ став таким, яким він є зараз у них.

Небесна птиця швидко линула вгору. Роман не встиг опам'ятатись, як уже пролітав над рідним містом.

– Я дещо зрозумів! – вигукнув хлопець . – Єдине, що може нас врятувати, зовсім поруч. Єднання – наш єдиний і останній шанс виправдати звання Людини. Коли ми почнемо триматися один одного, коли радощі й печалі окремої людини будуть небайдужі всім і кожному, коли прагнутимемо зробити світ кращим – станемо сильнішими. Але ми не такі багаті серцем і не так пронизані розумінням, співчуттям, щоб це само собою сталося...

Небесна птиця мовчала. Вона опустилася саме на ту алею, де недавно гуляв Роман. Її очі були сумні і докірливі:

– Люди-люди, які ж бо ви нерозумні! Господь подарував вам рай, але що ви з ним робите? Адже його може і не стати, і зникне держава з тисячолітньою історією, неймовірно гарною природою, багатими надрами. Цінують кожну мить життя на цій землі, в цій країні, не витрачайте її на дрібниці. Якби ви дізналися, що залишилося жити п'ять хвилин, чи хвилювало б вас, що сусід має дорожче авто, ніж ваше; чи гризла б заздрість через матеріальну забезпеченість інших, чи турбував би кар'єрний зріст? Ні, в той момент ви думатимете точно не про це. Зрозумійте, люди, ваша сила – в єднанні. Хоча життя наче терен, але поки є поруч люди, яких любимо та цінуємо – є надія на щасливе майбуття. Ви рідко кажете те, що треба казати близьким. Кажіть частіше, як ви їх любите, як їх цінуєте. Кажіть добрі слова і робіть добрі справи. Думаю, що ваш шлях дійсно простягається до зірок, і ви дійдете до них, але, діти мої, погляньте, зазирніть у своє серце, воно ще живе, воно ще тепле, є надія на людяність, зробіть так, щоб ви панували біля них – зірок щастя. Будьте мудрі, будьте дружні.

І небесна птиця, змахнувши крилами, піднялася в небо. Мить, друга – і ось уже лиш світла цятка в темній височині полинула далі, далі. Ледь чутно долинуло: «Гуртуйтеся, браття-українці! Лиш через терни шлях веде до зірок»

– Куди ж ти, птице?! – Роман простяг руки і...

Прокинувся у своєму ліжку. «Авжеж, звісно, сон...Я так і думав! Яка небесна птиця? Яка країна вічного щастя?! Це не могло бути правдою!» Він голосно засміявся. Але що то у нього в руці? Біла ніжна пір'їна виблискувала

Блідим сяйвом місяця...

Розповідач

28 травня, 9:30

Я стою за вікном і дивлюся на нього. Не буду називати його ім'я: усі люди для мене однакові. Мені все одно, як вони виглядають, як їх кличуть оточуючі, що про них кажуть, тому даю можливість вам пофантазувати над його іменем і зовнішністю. Можу сказати лиш, що це дорослий чоловік років тридцяти восьми. Він сьогодні мій клієнт. Мені майже подобається те, чим я займаюсь, якщо не зважати, що в кожній людині я бачу її кінець. Це для мене сумно. Можливо, я не маю права так говорити, перебуваючи на службі, але іншого часу для цих слів у мене вже не буде, бо я не маю навіть вихідного для відпочинку.

Поки мій клієнт повільно збирався, я ховався у тіні. Мені насправді подобається сонце, та його промені отруйні для мене. Я палаю. Хочу доторкнутися до нього, зігрітися, але не можу. Я в прямому сенсі цього слова можу вмерти від світла, хоча це й іронічно звучить у моєму становищі. Хочеться поговорити з кимось на цю тему, але всі, хто мене чує та бачить – це коти, собаки і маленькі діти. Знаєте, психологи вони так собі, а от слухачі непогані. Все, на що я здатен - це носити чорну, довгу, легку мантию, яка рятує мене і робить невидимим. Як добре, що я не відчуваю ані тепла, ані холоду: подекують, що то неприємні речі. І я сам бачив це на власні очі, не питаєте, як і коли – то зовсім інші історії.

До речі, а як там мій товариш? Знаєте, я один вже багато років...Тому не дивуйтесь, коли інколи буду називати його своїм другом. Звичка шукати в клієнтах приятелів – це вже хвороба. Здається, на самоті я втратив глузд. Він уже вдягнувся, випив горнятко чорної кави... Зараз він стильний, комунікабельний, принциповий, надійний працівник великої фірми, а увечері – найкращий, чарівний коханець, вночі – звичайний п'яниця. Надзвичайна людина, але не перша, яку я бачив.

10:23.

Я вже до нього ближче. Він сидить біля вікна в автобусі, а я спостерігаю за ним із його кінця, бо ближче знаходитись до мого клієнта не можна...поки що. Він мовчки дивиться у вікно. Цікаво, про що він думає? Сподіваюся, не про своє минуле. Воно в нього жахливе, сумне. Небажана дитина у батьків, одруження з некоханою, холодне ставлення родичів до нього, вбивство рідного сина, смерть найближчої людини, як то не дивно, тещі. Таких історій дуже багато. Я знаю, що кажу.

Автобус майже повний. Місць вільних нема. Біля нього стала жінка, здається, на восьмому місяці вагітності. Що вона тут робить, чому не береже своє здоров'я? Це не мої проблеми...І, здається, не його. Вона стала біля нього, а він тільки відвернувся. Вона на нього подивилася і раптом запитала:

– Може, ви поступитесь місцем?

Його відповідь вразила мене:

– Чому я маю це робити?

– Ви що, не бачите? Я ж вагітна.

Він обдивився її з ніг до голови і щось буркнув собі під ніс на кшталт: «Це мене не стосується». Не встигла вона відповісти йому, як автобус різко зупинився, і молода жінка впала. Здається, знепритомніла. Найцікавіше, що з усіх пасажирів до неї кинулись тільки дві бабусі і чоловік, який вигукнув, що він лікар. Усі сиділи мовчки і не рухалися, лише із жахом спостерігали і намагалися не заважати йому. Страшно... Мені дуже стало страшно. Це найжорстокіший вік, у якому я бував. Що ж... Я підійшов до неї, наче нікого не було поруч, доторкнувся до її живота. Нічого не відчув. Тепер можна викреслити ще одного клієнта, нехай навіть іще не народженого, з мого списку.

Що ж, це мало трапитись.

Здається, я загубив свого товариша. А ось він: поспішив вийти з автобуса. Навіть не зблід, не почервонів. Як це на нього схоже... Треба його наздогнати.

11:07

Він знову спізнився на роботу. Але кого це турбує? Його тут поважають, не зважаючи на те, що він поводить із людьми зверхньо. Він запалив темно-коричневу сигару та насолоджувався нікчемним своїм життям. Я сів недалеко від нього на червоний диван і, поки був час, передивлявся свій безкінечний список. Завтра в мене купа роботи. І післязавтра. І після післязавтра. Цьому немає кінця. Я вже казав, що у мене тяжка робота? Пам'ятаю один день. Це було 1821 року, 9 червня о восьмій тридцять сім. У багатій родині народилася дівчинка. Коли їй виповнилося 10 днів, вона захворіла, здається, на пневмонію. І тут прийшов я. Я не хотів її забирати. Навіть просив Хазяїна її залишити. Та він сказав, що я занадто ніжний до людей, а тим паче до дітей. 19 червня я, як тільки міг, продовжував хвилини її життя. Батьки були темніші ночі. Батько пхав золото лікареві, а той брав його і поїв дитину якоюсь зеленою водичкою. Шахрай високої якості! Мати тужила біля колиски. Я продовжував і продовжував її життя. На 5 хвилин, на 10, на 30. Але часу було зовсім мало. О шостій вечора малої не стало... Час сплив. Через місяць я прийшов по матір. Вона втопилася в колодязі. Серце жінки не витримало, і я був просто вражений любов'ю до своєї дитини. А батько, не витримавши такого горя, прийняв отруту. Його знайшли через 8 днів. Я до чого це веду? Стільки років пройшло, але все ж таки це пам'ятаю. Є такі батьки, які хвилюються за своїх дітей, а бувають такі, які можуть ударити, навіть вбити власну кровиночку, як цей, що сидить і палить напроти мене. Я приходив по його сина. Йому було вісімнадцять. Батько проколов його ножом. Гарні зв'язки допомогли йому уникнути кари. Минуло вже два роки, а він жодного разу не згадав ім'я сина. Хоча я вже давно скептично ставлюся до життя, та гадаю, вам було цікаво послухати про мого клієнта.

Час повільно спливав: я вже знудився. Здається, йому було також сумно. Він підписав декілька папірців, попрацював деякий час на комп'ютері, почитав якийсь журнал, а я увесь цей час витратив на перегортання своїх списків. Стільки часу пройшло, а я пам'ятаю кожну людину в них. Мені іноді так

самотньо. Важко мовчати і залишатися при здоровому глузді. Єдине, що втішає мене – це те, що я напевно знаю: життя без мене – суцільний хаос. Якби не було мене, не знаю, що було б із людьми. Гадаю, що Земля стала б пеклом. Не думаю, що ви розумієте мене. Повірте моєму досвіду, страшно не мало прожити – страшно не вмерти... Це якраз було у 1796 році. В одному маленькому селі жила собі стара бабця і її два сини. Було їй за сімдесят. Я добре її пам'ятаю, наче це було вчора. Зморшкувата, бліда, з довгим срібним волоссям, помутнілими від старості очима, на кістках – одна шкіра. Не могла вона вже ходити: ноги дуже боліли. Усе тіло ломило від тепла і холоду. Не могла їсти, бо їжа назад верталася. Руками ворухнути не дужа була. От сини і доглядали за нею. Любили її сильно. А вона плакала, жалілася і мене кликала. Та не міг я до неї підійти, бо рано було. Чому так? Просто це було її покаранням. Грішила в молодості – от тепер і платить за це. Страшно так на схилі літ мучитись і мучити дітей. Так тривало десять років. Тоді Батько дозволив піти по неї. Відмучилася вона і потрапила до нього. Таких, як вона, майже половина населення Землі. Та ті, хто платять тут, відпочивають у мого Батька нагорі, але це у тому разі, якщо людина кається. А як ні, то йде до мого Хазяїна під землю, далі мучитись, але вже вічно.

15:34

Здається, у когось закінчився робочий день. Що ж... Це лишається на його совісті. Він швидко склав свої речі і пішов геть. Інші ж працівники дивилися на нього такими очима, наче поїдали поглядом. Заздрість – це погано, запам'ятайте, бо Батько не любить цієї риси. Здається, я знаю, чому мій клієнт так поспішив залишити офіс. На телефон йому прийшло дуже цікаве повідомлення від однієї панночки, яка запрошувала його до себе.

Як я вже згадував, у нього був син і, мені здається, був ще один, на чотири роки молодший від першого. І була дружина, на рік від нього молодша. Стільки від нього натерпілась, що навіть мені страшно уявити, через що їй довелося пройти із ним. Вона його любила, а він її – ні. Вони одружилися

лише через те, що завагітніла. Зараз він втік, і вона нічого про нього не знає . Звичайна історія, чи не так?

Тепер у нього з особистим життям все добре. Дві кохані дівчини. Одна з чесною, багатого сім'ї, тільки чомусь він зволікає четвертий місяць з одруженням. Обіцяє-обіцяє, але ніяк не виконає обіцянку. Друга дівчина самотня. В неї немає ні батьків, ні дітей, вона обожає вино і їй вже за тридцять, а такими жінками дуже легко маніпулювати. Що ж, це його справи.

16:01

Він уже в неї. Не хочу бруднити очі, тому піду краще повештаюся по квартирах. Заходжу у квартиру номер 85. Тут за моїм списком живе молодий хлопець. Його батько – директор молочної фабрики. Не дивно, що його син може дозволити собі таке житло у центрі Києва. Через тиждень він одружиться. Тільки дівчину він ту не кохає. Її батько – власник великої ферми у селі. Тому не дивно, що їх батьки-друзі хочуть одружити дітей і об'єднати бізнес. Вони це спланували, коли майбутні наречені були ще малі. Сумно: в цього хлопця вже є кохана, і вони зараз разом. Проводять останні хвилини удвох. Мовчать і, тримаючись за руки, дивляться один одному в очі.

А я не люблю несправедливість. Я вже стільки разів був її свідком. Через неї я і приходжу по людей. Клієнти не витримують її тягара, тому позбавляють її себе. Несправедливість створив не мій Батько і навіть не Хазяїн. Її творцем стає людина. Батько дав людям усе, а вони перетворили це в ніщо. Раніше чоловіки і жінки були безсмертні. Але коли весь світ перетворився у пекло - народився я і почав збирати душі, відсилаючи їх додому. Але із кожним днем їх стає все більше – і це моє пекло. Йому нема кінця, а початок вже давно забувся. Мене бояться і чекають, я – темний день у житті людей, я- початок кінця.

У квартирі напроти жила собі маленька родина:батько,мати і їхній шестирічний син. Теж сумна історія. Насправді членів родини повинно було бути чотири, а не три. Два роки тому була ця жінка вагітна другою дитиною.

Прийшов час народжувати. Бідна довго мучилась, але все ж таки народила дівчинку. Щастя матері скінчилося після того, як немовля передали медсестрі для зважування.. Це було нестерпно жахливо. Медсестра, взявши до рук дівчинку, впустила її. І тоді прийшов я. Вона була така маленька. Я обережно підібрав її душу і пішов геть. Що було далі, я певен, ви здогадаєтесь. Батько подав до суду заяву, медсестру ув'язнили, мати топила горе в горілці рік, а потім кинула. Адже в неї був синочок, і треба жити заради нього. Не буває випадковостей у житті. Мій Батько кожен деталь прорахував на багато років вперед. Медсестра не випадково дитину впустила. Так було задумано давно. Для чого? Для того, щоб перевірити на міцність ту родину і медсестру. Скажу вам, що друга, на відміну від перших, не витримала.

...Пройшла година, а мій клієнт і не збирається кидати свою подругу. Тому я вирішив заглянути до квартири номер 27. Там живе мати із дочкою. Чоловік на заробітках у Польщі, тому жили вони удвох. Дівчинці чотири роки. Така маленька, пухкенька, із рудим волоссячком. Люблю дітей. Вони милі і симпатичні. Коли я переступив через поріг, то перше, що трапилося – це кіт, який, побачивши мене, відскочив.

– Кузя, ти чого? Ти мене налякав, – донеслося від молодої матері, – ану йди-но сюди, я тобі молока наллю.

Я вже казав, що мене можуть бачити лише тварини і діти. На жаль, коти і собаки мене недолюблюють. Я пройшов у кімнату. У квартирі чисто, гарно. Одразу видно, що мешкає хазяйка. Я пішов до дівчинки у кімнату, де вона із захопленням гралася лялькою. Я підійшов, але не занадто близько, щоб не нашкодити, і спостерігав за нею. Так, я дійсно люблю діточок. Перший раз за день я всміхнувся. Цікаво, яка в неї доля буде? Я зазирнув у свої списки і зрадів. Виявляється, вона у майбутньому вийде заміж за того шестирічного хлопчика, про якого я згадував раніше. У них буде велика родина, четверо дітей. Проживе вона, як то кажуть, довго і щасливо. І навідаюся я до неї через сімдесят шість років. Що ж, я дуже радий за неї. Раптом дівчинка підвела

голову і подивилася на мене. Мені було цікаво: чи то вона бачить мене, чи то побачила щось інше?

– Дядя, – раптом промовила вона, – дядя.

Я був вражений.

– Хочеш погратися? – запропонувала і лагідно всміхнулася. Не встиг я відреагувати, як увійшла в кімнату мати.

– Доцю, ти з ким тут розмовляєш?

– Мамо, там дядя стоїть і не хоче зі мною гратися.

Жінка подивилася у куток, куди своїми крихітними пальчиками вказувала дочка, і зблідла. Спитала тремтячими губами:

– Який дядя?

Я зрозумів, що краще мені піти звідси. Щоб не іти близько до малої, вирішив обійти зверху. І тут маленька раптом каже:

– Дядя. Отой, що на стелі.

Ви просто не бачили обличчя тієї жінки, яка схопила дитину і почала телефонувати до всіх: і до пожежників, і до міліції, і до сантехніка. Вона не знала, що їй не було чого боятися. Але попри те, я вже сто років так не сміявся, навіть вже забув, як це робиться.

21:09

Нарешті він пішов від неї. Я гадав, що блукав цим будинком вічність, чекаючи, коли він звільниться. Що вони там робили? Хоча мені байдуже. Головне те, що я став до нього ближче. Ця дівчина або, краще сказати, його коханка потрапляє мені у вічі не вперше. Шість років тому вона хотіла покінчити життя самогубством. Чи то через невдале кохання, чи то через проблеми з кредитами - мені якось і забулося. Згадую лиш, з яким жалем я тоді на неї дивився. Чогось навіть і не забрав її. Тепер розумію, що дарма. По-перше, як вона любила вино, так і продовжує любити. По-друге, як була жорстокою до людей і всього живого, так і залишилася такою. Я гадав, що моя

присутність хоч трохи налякає її, але помилявся. І, до речі, здається, я знаю, хто мій наступний клієнт. А то Хазяїн давно вже зачекався.

Вже було на вулиці темно. Але мій товариш не був тим порядним чоловіком, який поспішав би додому. Ні. Чому б не сходити на вечірку до товариша? Хоч він вже був і не зовсім молодий та жвавий, як колись, але зайвий раз потеревенити із друзями був радий. А що йому залишалося? Вдома сумно і невесело. І я його у цьому плані розумію. Це дуже тяжко, коли із тобою ніхто не хоче розмовляти або не може. Кожна жива істота заслуговує на співрозмовника.

Поки ми йшли, стрілася мені дівчина із золотавим волоссям. Пам'ятаєте, я розповідав про хлопця, який має от-от одружитися з некоханою? Так от, то вона і була. Я затримався... Вони обіймаються і плачуть. Яка ганьба! Навіть у двадцять першому сторіччі діти грають за правилами багатих батьків, як і багато років тому. Нема сенсу їм суперечити: все одно перемога буде на боці тата і мами. Мені сумно.

Ось мій клієнт вже прийшов до свого товариша. Точніше, ми прийшли. Наступні три години він витратить на алкоголь і розмови про складне життя. Низько, але я не проти опинитися на його місці. Його зустрів вже нетверезий хазяїн квартири і, поплескавши по плечу, запропонував увійти. Мене хоч і не запрошували, але я теж швидко пройшов. Усередині стояв сморід. Алкоголь – це лише можливість скуштувати проблеми на смак, адже він такий гіркий і пекучий. У приміщенні сиділи чотири чоловіки, палили та обговорювали тему олімпійських ігор. Їм усім залишиться недовго, якщо вони будуть продовжувати так жити. Огідно на них дивитися. Краще піду посиджу в іншій кімнаті. Вона була темна і майже порожня. І раптом я почув якісь незрозумілі звуки. У далекому кутку сиділа чорна постать. Чи то вона сопіла, чи то бурмотіла - я не зрозумів. Я запалив свою свічку(завжди маю при собі) і підійшов ближче. То був маленький хлопчик років шести.

– Хто тут? – спитав він.

На мить мені стало його шкода, і я запитав:

– А ти не боїшся мене?

Я підніс свічку ближче до нього. Не знаю нащо... Він злякався, але швидко заспокоївся.

– Бачив і страшніше.

Мені стало якось дивно, радісно і цікаво водночас. Невже через декілька тисяч років знайшлась людина, яка мене не боїться? Може, я зможу з ним поговорити? Це було б дуже цікаво. Я сів біля нього, він мовчав і дивився у вікно на безлюдну вулицю.

– А як тебе звуть?- спитав він.

– Не маю імені, - відповів я.

– Як тоді тебе кличуть друзі?

– Не маю друзів.

Він засміявся, разом з ним я. Цієї миті стукнули двері і злий, п'яний голос закричав:

– Ану тихіше там!Або увійду!

– Тсссс....– хлопець приклав до рота палець, – то мій батько. Краще поведься тихіше. Хто ти взагалі такий? І чому такий дивний?

Я не знав, що йому сказати. Це було для мене новиною.

– А на кого я схожий?

Він пильно оглянув мене.

– На дядька, якого погано годують.

Я посміхнувся і почув якийсь дивний звук. Він доторкнувся маленькою ручкою до животика.

– Їсти хочу.

– А чому ти не підеш і не поїси?

Він подивився на мене дорослими очима. І цим було все сказано.

– Батько не любить мене і не хоче бачити.

– А де твоя мама?

– Вона пішла дуже давно гуляти і не вернулася.

Мені стало цікаво, і я заглянув у список. Невже? Мати цього бідного хлопчика – це та жінка, з якою пив мій клієнт декілька годин тому! Я був дуже злий.

– Вона покинула мене з батьком, коли мені було чотири. Їй набридло жити так, і вирішила трохи розважитись. Так казав мені тато, – він почав плакати: – Я не хочу тут бути.

Я люблю дітей. Мені їх завжди шкода. Зі свого довгого рукава я дістав шматок хліба і дав йому. Завжди ношу його з собою, можливо, для таких випадків. Я давно не бачив, щоб так жадібно їли хліб.

– А де ти живеш, дядьку?

– Я живу там, де добре.

– А можна мені з тобою?

Його очі були сповнені надії. Я піднявся і став біля нього. Хлопчик був такий маленький. Він трохи посидів, доїдаючи хліб, і подивився на мене. Я простягнув йому руку. Маленький подав мені свою... Його тіло впало, і ми пішли до мого Батька. Зачекай, клієнте, я скоро повернуся.

22:34

Він вже був напідпитку. Одна за одною пляшки зі спиртним порожніли. Вже час. Він встав та почав голосно лаятися. Гадаю, це було прощання з друзями. Я стояв біля нього... Так близько.

– Можна, я візьму т-т-твій мотоцикл?- спитав він хазяїна квартири.

– Для тебе, любий, хоч весь світ!

Вони ще трохи посміялися, і вже за кілька хвилин ми опинилися надворі біля мотоцикла. Після кількох марних намагань йому все ж вдалося його завести. Він сів за кермо, я – позаду. Нарешті я поруч із ним. Ми проїжджаємо великий міст... Швидкість була достатньою. Час! Я його обійняв. Він був такий... живий, м'який, теплий... Для мене це улюблена частина роботи. Посміхаюся. Він втратив керування....

23:44

Клієнта більше нема. Хазяїн задоволений.

01:46,29 травня

...Моя «люба» не спала. Я про ту, котру обіцяв учора забрати. Її життя було даремне. Вона знову пила...Вино...Здається мені, цей ковток буде останнім...Я можу це влаштувати, бо я – Смерть. І тому, якщо ти це читаєш, будь певен, ми ще з тобою зустрінемося...І ще дещо...Поводься добре, бо хоч у мого Хазяїна вже пекло переповнене, але ти не хвилюйся - для тебе місце знайдеться!

Бозя

У білій хаті біля церкви, зведеної ще у давні часи на Донеччині, жила собі жінка з синочком років п'яти. Старенька хатина потопала у розкішному морі квітучого царства. Яких тільки квітів тут не було! Та над усім панували мальви: білі, рожеві, червоні, темні-темні, майже чорні – квіти неймовірної краси, що стрімко злітали тонкостанними стеблами, торкаючись, здавалось, блакиті небесного полотна. Чорнобривці п'янили подвір'я, майори палахкотіли веселковими кольорами. У хатині завжди було тепло, чисто, на печі лежав котик чорненький, скрізь висіли рушники, вишиті змученою долею жінкою.

Мати померла від хвороби, а чоловік...загинув на фронті. Після смерті коханого тяжкі часи спіткали її. Кожного дня важко працює в місті, прибирає під'їзди кількох багатопверхових житлових будинків, щоб заробити якусь копійчину на хліб недешевий. Ціни скажені зробились під час тієї війни на Сході, та й голод потроху заходив у родини, а їй, бідолашній, ще дитину годувати. І що залишається жінці робити? Молиться святим на іконах, що в кутку на дерев'яній полиці стоять. Свята Мати Богородиця оглядає кімнату, із жалем дивиться на жінку, з цікавістю - на малого бешкетника. Особливо часто хлоп'я відчуває на собі проникливий погляд Божого Сина і чує слова матері: «Синочку, отам у кутку Бозя, він бачить усе. Дивиться, спостерігає, як ти поводишся. Коли бешкетуєш, моя зіронько, то сердиться Бозя і кару на нас насилає. Тому веди себе тихо, веди себе чемно, коли мене вдома нема». І слуха дитина неню свою та й тихо-тихо, наче мишка, сидить.

За літом надбігла осінь, а там і зима не забарилася. Занедужала мати. Тяжко їй ходити, поклала здоров'я своє на тій роботі клятій. Плаче вона, плаче й дитина: Богдасику їсти хочеться, а немає ні хліба, ні солі. І сусіди хороші були колись, та з початком подій на Сході остерігатися стали одне одного. І лякало їх, що з сусіднього подвір'я лунає українська мова, а в кімнаті куток з іконами прикрашений вишитими рушниками. Кожен тепер турбувався про своє життя і свою родину... «Помремо голодною смертю!» – думала жінка та й

знову в плач, а дитя бачить, що мати в сльозах, само починає хлипати: страшно йому, і животик болить.... їсти просить.

Пройшов ще один тиждень, носив Богдасик матері води та обіймав міцно. Бліді зробилися, худі, наче скелети, шкірою обтягнуті, геть силу втратили обоє. Одного вечора хтось голосно в двері постукав. Голос чоловічий:

– Откривайте двері !

– Москалі кляті, - пошепки проказала мати , – іди, Богдасику, через другі двері, біжи, ховайся.

– Мамо... – крізь сльози промовляло дитя.

– Люблю тебе, зайчику, люблю сильно-сильно! Біжи!

Маля вибігло на вулицю, де його охопив холодний подих зими. Хлопчик сховався за колодязем та тихо заплакав.

Над вулицею пролунав постріл, і замок, що захищав останні хвилини життя жінки, зламався. Хлопчина прислухався. У повітрі натягнутою тятивою забриніла тиша. І раптом її розірвав жіночий крик...

Минув якийсь час. Маленький Богдасик вже майже не відчував ніжок від холоду. Повільно рушив до хати.

– Мамо?... Мамо, – погукав.

Увійшов до спальні, де лежала його няня.

– Мамо!

Підбіг до ліжка. Міцно обійняв матір. З куточка її рота текла ще тепла кров.

– Мамо... Чому ти мовчиш?

Застиглий погляд матері був спрямований на ікони. В ньому відбився біль, відчай і німе благання.

– Мамо, ма, ну, прокидайся ж...

Та малий не знав, що мати його більше не прокинеться . Небо винувато зазірало в шибку, ніби просило вибачення за те, що ранок дитя зустрине без матері. Хлопчик глянув у куток, де стояли ікони, зустрівся поглядом з

мудрими, печальними очима і тихим, тоненьким голосом докірливо
прошепотів:

– Бозя...

ВИСНОВКИ

Французький поет Теофіль Готье казав: «З усіх руїн найважче – споглядати людську руїну». Це найчистіша правда, яку я коли-небудь чула. Людина може зруйнувати своє життя, почуття, зруйнувати себе. Можливо, якщо Бог це допускає, він таким чином дає безцінний урок людям?

Коли я була маленькою, мама казала мені, що Господь випробовує нас на міць, що він ніколи не створить такі перешкоди, через які ми не змогли б пройти. Особисто мені вже довелося відчувати це на собі. Два з половиною роки минуло з того дня, коли я востаннє бачила рідний Донецьк, свою школу, батьківський дім. За цей час звикала до нового життя, нової домівки, друзів та вчителів. Рідні кажуть, що я подорослішала і змінилася. Та хіба тільки я? Весь наш народ змінився і вже ніколи не буде таким, як раніше. Хтось жертвує матеріальними коштами, власним часом та здоров'ям, допомагаючи бійцям і мирному населенню. Хтось віддає життя за усмішки дітей, за спокій матерів, за мирну Україну, в якій не страшно жити. А хтось став більше цінувати прості людські радощі, бо в порівнянні з подіями на Сході власні проблеми здаються незначними в атмосфері загальної біди. Ми витримаємо все!

Пережила і я нелегкий період у своєму житті, але все ж таки мені вдалося побороти сум і відчай. Звісно, мені дуже допомогла підтримка однолітків. Йдучи стежиною нового життя, я помічаю, як багато ще в ньому розбрату, непорозуміння, печалі. І винні в цьому самі люди. Чому так відбувається, мало хто може пояснити. Але я впевнена, що цьому можна покласти край. Рано чи пізно люди опам'ятаються: що ми робимо?! Перепросять один одного – і зміняться назавжди. Можливо, це дитячі думки, але я вірю в це. Може, не сьогодні, не завтра, не післязавтра, але цей день настане. Адже у Бога ніколи нічого даремного не буває. Цей період життя треба сприймати як урок. А засвоївши урок, можна відродити і природу взагалі, і природу почуттів: гідність, взаєморозуміння, повагу один до одного, щирість. Варто цього тільки захотіти. Всім нам.